

Т. В. ДІДОРЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва,
Тернопільський національний економічний університет

**СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ НА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЗА ЇХ ПРИЗНАЧЕННЯМ ТА
РОЛЮ В ПРОЦЕСІ ВИРОБНИЦТВА**

Дідоренко, Т. В. Сутність і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах за їх призначенням та роллю в процесі виробництва [Текст] / Т. В. Дідоренко // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 1. – С. 92-99. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Метою статті є визначення сутності і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах.

У статті розглянуто специфіку матеріально-технічного забезпечення виробництва на сільськогосподарських підприємствах, визначено основні фактори що визначають напрямки вдосконалення матеріально-технічного забезпечення галузі.

Ключові слова: *матеріально-технічні ресурси; машинно-тракторний парк; виробництво; глобалізація.*

T. V. DIDORENKO

PhD in Economics,
Assistant Professor,
Department of Accounting and Legal Support of Agroindustrial Production,
Ternopil National Economic University

**NATURE AND CLASSIFICATION OF MATERIAL AND TECHNICAL RESOURCES
IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES ACCORDING TO THEIR PURPOSE AND
ROLE IN THE PRODUCTION PROCESS**

Abstract

The purpose of the article is to determine the nature of material and technical resources. The classification of inputs in agricultural enterprises is grounded in this research. The article deals with the specifics of material and technical provision in the agricultural enterprises. The main factors that determine the direction of improving of material and technical provision in the agricultural enterprises are analysed.

Keywords: *material and technical resources; machine and tractor fleet; production; globalization.*

JEL classification: Q190

Вступ

Постановка проблеми полягає в обґрунтуванні сутності та класифікації матеріально-технічних ресурсів сільського господарства на інноваційно-інвестиційній основі, а також дослідження систем обліку і аналізу.

Питання обліку і аналізу, формування та використання матеріально-технічних ресурсів галузі висвітлювалися у наукових публікаціях відомих учених економістів-аграрників: Я. Білоусько., В. Ільченко, П. Саблука, О. Чорній., О. Яковенко, В. Ярославського.

Мета статті

Мета роботи – визначення сутності і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах за їх призначенням та роллю в процесі виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ресурси – це джерело, можливий запас, потенціал чого-небудь.

Матеріально-технічні ресурси (далі МТР) містять:

- основні та оборотні фонди;
- земельні ресурси;
- фінансові ресурси.

Ресурси АПК – це сукупність засобів праці, предметів праці і фінансів, наявних на підприємстві [1; 4].

МТР класифікуються за способом виробництва на:

Відтворювані – запас яких можна поповнити.

Невідтворювані – це ті, які мають обмежений обсяг (нафта, газ та інші корисні копалини).

За відношенням до виробництва МТР поділяються на:

Функціонуючі – використовуються в сільськогосподарському обороті. Потенційні – наявні, але не використовуються в сільськогосподарському обороті.

У сільському господарстві є власні особливості функціонування МТР:

1. Залежність від природно-кліматичних умов;
2. Використання МТР залежно від сезонності;
3. Різноманітність МТР (промислові, живі організми);
4. Ефективність використання МТР залежить від усіх ланок АПК;
5. Матеріально-технічні ресурси – це збірний термін, яким позначаються предмети праці, використовувані в основному і допоміжному виробництві.

Головною ознакою класифікації всіх видів матеріально-технічних ресурсів є їх походження. Наприклад, отримання чорних і кольорових металів (металургія), отримання неметалів (хімічне виробництво), отримання виробів з деревини (деревообробка) та ін.

Матеріально-технічні ресурси класифікуються також за призначенням у виробничому процесі (виготовлення напівфабрикатів, комплектуючих виробів, кінцевої готової продукції).

Матеріальні ресурси, залежно від їх призначення у виробничо-технологічному процесі, укрупнено класифікуються на такі групи:

- сировина (для виробництва матеріальних та енергетичних ресурсів);
- матеріали (для основного і допоміжного виробництва);
- напівфабрикати (для подальшої обробки);
- комплектуючі вироби (для виготовлення кінцевого продукту);

– готова продукція (для забезпечення споживачів товарами) [5; 3].

Це сирі матеріали, які в процесі виробництва утворюють основу напівфабрикату або готового продукту. Тут, насамперед, варто виокремити промислову сировину, яка поділяється на мінеральну і штучну.

Матеріально-технічна база виробництва є сукупністю матеріально-речових елементів продуктивних сил, це виробничий апарат, який використовується для створення матеріальних благ і надання послуг колективу, суспільству.

Головний елемент матеріально-технічної бази виробництва – основні виробничі фонди в натурально-речовій і вартісній формах.

Основний капітал (основні фонди) як важливий складовий елемент продуктивних сил функціонує в процесі виробництва в певній матеріально-речовій формі, яка і є матеріально-технічною базою. Складові матеріально-технічної бази мають різне цільове призначення, тому за їх функціональною роллю в процесі виробництва визначають три групи засобів праці.

Перша група — це засоби праці, що безпосередньо самі виробляють продукцію і тому найактивніше впливають на процес виробництва.

Друга група — засоби праці, які сприяють підвищенню продуктивності праці.

Третя група – засоби, які створюють сприятливі умови для нормального виробничого процесу [2; 6].

Усі матеріально-речові елементи основного капіталу мають відповідні техніко-економічні характеристики, знання яких необхідне для планування потреби в цих ресурсах, оцінки й аналізу ефективності їх використання.

Машинно-тракторний парк (МТП) сільськогосподарського підприємства — парк, до якого, крім тракторів, сільськогосподарських машин, самохідних комбайнів, належать також автомобілі, стаціонарне силове й технологічне обладнання для рослинництва, тваринництва, технічного обслуговування, ремонту та інші засоби механізації сільськогосподарського виробництва, обслуговувальних і допоміжних галузей.

У вузькому значенні МТП — кількісна сукупність різних марок і модифікацій тракторів, комбайнів, причіпних та навісних машин і знарядь, призначених для механізації трудомістких процесів з вирощування сільськогосподарських культур і виробництва сільськогосподарської продукції, надання послуг та виконання робіт іншим виробництвам.

Для визначення окремих техніко-економічних показників роботи автотранспорту використовують такі поняття, як автомобіле-дні перебування в господарстві, автомобіле-дні в роботі, середньооблікова кількість автомобілів і їх вантажопідйомність. Усі показники використання автотранспорту поділяються на три групи: інтенсивності, продуктивності та ефективності.

До показників інтенсивності належать:

- коефіцієнт використання автопарку, який визначають діленням автомобіле-днів перебування в господарстві на автомобіле-дні в роботі;
- коефіцієнт технічної готовності, що розраховується діленням різниці між автомобіле-днями перебування в господарстві і автомобіле-днями в ремонті на автомобіле-дні перебування в господарстві;
- середню технічну швидкість, яку обчислюють діленням загального пробігу автомобілів на час перебування в русі;
- середню експлуатаційну швидкість, що є часткою від ділення загального пробігу на час перебування автомобілів у наряді;

– середню відстань перевезень 1 тонни вантажу, яку розраховують діленням вантажообороту в тонно-кілометрах на загальну кількість перевезеного вантажу в тоннах;

– середньодобовий пробіг автомобіля в кілометрах, який визначають діленням загального пробігу автомобілів на автомобіле-дні в роботі.

До показників продуктивності вантажного автотранспорту належать:

– виробіток автомобілів на одну середньооблікову автомобіле-тонну;

– кількість тонно-кілометрів на одну середньооблікову автоомобіле-тонну.

До показників ефективності вантажного автотранспорту зараховують:

– коефіцієнт використання пробігу – дорівнює відношенню пробігу автомобілів з вантажем до загального пробігу;

– коефіцієнт використання вантажопідйомності, обраховують через відношення фактичної вантажопідйомності до номінальної (яку визначають шляхом множення кількості рейсів на середню нормативну вантажопідйомність автомобіля);

– коефіцієнт технічної готовності автопарку, розраховують як відношення кількості машино-днів перебування автомобілів у технічно справному стані до кількості інвентарних машино-днів автопарку;

– коефіцієнт використання автопарку, визначається як відношення кількості машино-днів роботи автомобілів до кількості інвентарних машино-днів автопарку;

– собівартість тонно-кілометра, встановлюють діленням прямих експлуатаційних витрат по автотранспорту на вантажооборот;

– прямі експлуатаційні витрати на 100 км пробігу і на одну тонну перевезеного вантажу;

– витрати пального на 100 км пробігу і на 100 т/км;

– витрати пального на тонну перевезеного вантажу.

Енергетична потужність – це найактивніша частина основного капіталу, яка формує енергетичні ресурси аграрних підприємств.

Енергетичні ресурси підприємств складаються із потужності тракторів, автомобілів, моторів комбайнів, стаціонарних двигунів, електродвигунів і електроустановок, живої тягової сили, що виражена у механічних кінських силах.

До показників забезпеченості енергетичними ресурсами належать:

– енергозабезпеченість виробництва;

– енергоозброєність праці.

Ефективність використання енергетичних потужностей відображає показник енергоємності виробництва, який визначається діленням енергоресурсів підприємства на обсяг одержаної валової продукції. У підприємствах з інтенсивним типом розвитку, де запроваджені енергозберігальні технології, енергоресурси використовуються ефективно й рівень цього показника не перевищує 2 – 2,5 м.к.с. на 1000 грн валової продукції в зіставних цінах.

Значну частку (понад 20 %) у структурі енергоресурсів аграрних підприємств займають електродвигуни та електроустановки. Вони дають змогу ширше використовувати на господарські потреби електроенергію як один з найбільш економічно вигідних її видів, які застосовуються в сільськогосподарському виробництві.

Оскільки електрифікація є основою комплексної механізації та автоматизації виробництва, то рівень виробничого споживання електроенергії значною мірою характеризує стан розвитку матеріально-технічної бази підприємства. Для оцінки досягнутого рівня споживання електроенергії використовують показники електрооснащеності виробництва і електроозброєності праці. Перший з них

визначається діленням використаної на виробничі цілі електроенергії на посівну площу, а другий – на середньорічну кількість працівників.

Під виробничою потужністю підприємства розуміють максимально можливий річний (добовий, змінний) обсяг випуску продукції зазначеної номенклатури, асортименту та якості за умови найбільш повного використання матеріально-технічної бази виробництва.

Виробнича потужність визначається здебільшого натуральними або умовно натуральними вимірниками за видами продукції (послуг). Оскільки натуральні обсяги різних видів продукції між собою не зіставні, то по багатогалузевих підприємствах виробничу потужність доцільно визначати через обсяг виробництва продукції у вартісному виразі.

Сучасна наука та практика господарювання виокремлюють три види потужності підприємства: проектну, поточну, резервну. Проектна потужність визначається в процесі проектування, реконструкції (розширення) наявного або будівництва нового підприємства і має бути досягнута протягом нормативного терміну її освоєння. Поточна потужність – фактично досягнута виробнича потужність. При цьому обчислюють вхідну (на початок року), вихідну (на кінець року) та середньорічну потужність підприємства. Під резервною потужністю розуміють недовикористану потужність, яка повинна постійно формуватись й існувати в певних галузях національної економіки з метою використання її у так звані періоди пікових навантажень. Основними чинниками формування виробничої потужності підприємства є:

- номенклатура, асортимент та якість продукції, що виготовляється;
- розміри матеріально-технічної бази;
- максимально можливий фонд часу роботи устаткування;
- раціональна організація праці.

Виробничу потужність підприємства обчислюють за технічними нормами продуктивності устаткування, використання виробничих площ і трудомісткості продукції, нормами виходу продукції з урахуванням застосування прогресивної технології та досконалої організації виробництва.

Відношенням фактичного обсягу виробництва продукції до нормативного розраховується коефіцієнт використання виробничої потужності підприємства. Що більший він за одиницю, то ефективніше підприємство використовує свою потужність, і навпаки.

Крім коефіцієнта використання виробничої потужності, ефективність останнього характеризують такі показники:

- фактичні обсяги виробництва продукції за певний період;
- випуск продукції на одну машину, одиницю обладнання, на 1 м² виробничої площі;
- середній відсоток завантаження технічних засобів та виробничих приміщень;
- коефіцієнт змінності роботи техніки.

Формують виробничу потужність підприємства виробничі будівлі та споруди, які є одним з головних матеріально-речових елементів основних виробничих фондів, у структурі основних виробничих фондів вони складають понад 60 %. Відповідно, більшість показників ефективності використання основних фондів підприємства значною мірою відображають також ефективність використання виробничих будівель та споруд.

До виробничих будівель аграрного підприємства належать корівники, свинарники, пташники, вівчарні, кормоцехи, а також такі допоміжні виробничі приміщення, як вагова, гаражі, комори, ветсанпропускники, ветлабораторії, навіси для

зберігання техніки, відгодівельні майданчики тощо. Цільове призначення їх різне. Більшість з них використовується для утримання тварин та для зберігання продукції (комори), техніки (гаражі, навіси).

До виробничих споруд відносять силосні траншеї та ями, силосні башти, водонапірні башти, гноєсховища, парники і теплиці, картопле-, овоче- і фруктосховища, гідротехнічні споруди, разом із внутрішньогосподарською зрошувальною й осушувальною мережею тощо.

Сучасні будівлі та споруди — це дорогі й досить складні інженерно-технічні елементи основних виробничих фондів. На кожному підприємстві їх кількісний і якісний склад залежить від таких факторів, як спеціалізація господарства, природної зони, в якій воно розташовано, від рівня розвитку головної галузі, економічного стану підприємства і культури виробництва. Зрозуміло, що господарства, спеціалізовані на виробництві тваринницької продукції, за інших однакових умов матимуть більше виробничих будівель і споруд порівняно з підприємствами, де переважає виробництво рослинницької продукції.

При виборі типу виробничих приміщень і споруд ураховують їх питому кошторисну вартість. По тваринницьких приміщеннях розраховують кошторисну вартість на головомісце; по картопле-, овоче- і фруктосховищах — на одну тону тих видів продукції, що зберігатимуться в них; по теплицях і парниках, коморах — на квадратний метр корисної площі; по силосних спорудах і траншеях — на кубічний метр їх об'єму. Останній показник використовується також для тваринницьких приміщень. Слід мати на увазі, що питома кошторисна вартість головомісця, кубічного метра тваринницьких приміщень тим дешевша, що більше приміщення, і навпаки. Але позитивна дія цього фактора обмежена, оскільки збільшення розміру тваринницьких будівель призводить до істотного погіршення мікроклімату в них і зниження продуктивності тварин.

Здешевлення будівництва будівель і споруд можна досягти за рахунок використання ефективніших проектів і широкого застосування місцевих дешевих матеріалів, панелей полегшеного типу. У багатьох підприємствах є необхідність у реконструкції діючих будівель і споруд з метою механізації в них виробничих процесів. Затрати на реконструкцію будівель, як правило, нижчі, ніж на будівництво нових [7; 8].

Узагальнювальними економічними показниками ефективності використання виробничих будівель і споруд є виробництво продукції й окремо одержаного прибутку на гривню їх кошторисної вартості; виробництво продукції й одержаний прибуток на головомісце.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У структурі матеріально-технічних ресурсів виокремлюється насамперед сільськогосподарська техніка як найбільш активна їх частина. Сільськогосподарські машини та їх ефективне використання є важливим чинником підвищення доходності та конкурентоспроможності сільського господарства. В умовах інформаційного суспільства та економіки знань визначальне значення у їх формуванні мають інновації.

Суттєвий вплив на інноваційне формування матеріально-технічних ресурсів здійснюють чинники глобалізації. Глобальні процеси сприяють відкритості ринків та поглибленню міждержавної конкуренції. Це спричиняє необхідність постійного вдосконалення та модернізації сільськогосподарської техніки, тобто задіяння інноваційних основ матеріально-технічного забезпечення галузі. Рівень та особливості їх застосування визначають: спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва, розміщення та трудоворесурсне забезпечення, попит і пропозиція, кон'юнктура на ринку матеріально-технічних ресурсів, інвестиційні можливості

товаровиробників, конкурентоспроможність вітчизняної техніки та її зарубіжних аналогів, ефективність управління процесами формування та використання матеріально-технічних ресурсів.

Список літератури

1. Основні тенденції розвитку технічного забезпечення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько, В. О. Питулько, П. А. Денисенко, А. М. Головка // Економіка АПК. – 2005. – №2. – С. 88-94.
2. Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року : постанова Кабінету міністрів України від 30 травня 2007 р. № 785.
3. Ільченко, В. Ю. Оцінка машинних технологій за ущільненням ґрунту / В. Ю. Ільченко, Б. В. Калина // Вісник ДДАУ. – 2004. – Вип. 2. – С. 84-86.
4. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 113-114.
5. Стан сільськогосподарської техніки та наявність пального в сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] // Експрес-інформація Держкомстату України від 9.06.2005 р. № 167. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
6. Чорній, О. В. Джерела інвестицій у інноваційне відтворення матеріально-технічних ресурсів аграрного виробництва / О. В. Чорній // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет». – Вип. 121. – Сімферополь, 2013. – С. 191-196.
7. Яковенко, В. П. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення / В. П. Яковенко. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2013. – 220 с.
8. Ярославський, О. Технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств. Проблеми та можливі шляхи їх вирішення / Я. Ярославський // Проект "Аграрна політика для людського розвитку". – К., 2012. – №12. – 6 с.

References

1. Bilous'ko, Ya. K., Pytul'ko, V. O, Denysenko, P. A., Holovko, A. M. (2005). Osnovni tendentsiyi rozvytku tekhnichnoho zabezpechennya ahrarnoho vyrobnytstva. *Ekonomika APK*, 2, 88-94. (in Ukrainian)
2. *Derzhavna tsil'ova prohrama realizatsiyi tekhnichnoyi polityky v ahropromyslovomu kompleksi na period do 2011 roku.* (2007). Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 30 travnya 2007 r. # 785. (in Ukrainian)
3. Il'chenko, V. Yu., Kalyna, B. V. (2004). Otsinka mashynnykh tekhnolohiy za ushchil'nenniam gruntu. *Visnyk DDAU*, 2, 84-86. (in Ukrainian)
4. Sabluk, P. T. (2011). *Orhanizatsiyno-ekonomichna modernizatsiya ahrarnoyi sfery.* Kyiv : NNTs IAE. (in Ukrainian)
5. *Stan sil's'kohospodars'koyi tekhniky ta nayavnist' pal'noho v sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh.* (2005). Ekspres-informatsiya Derzhkomstatu Ukrayiny vid 9. 06. 2005 r. # 167 // www.ukrstat.gov.ua (in Ukrainian)
6. Chorniy O. V. (2013). Dzherela investytsiy u innovatsiyne vidtvorennya material'no-tekhnichnykh resursiv ahrarnoho vyrobnytstva. *Naukovi pratsi Pivdennoho filialu Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny «Kryms'kyu ahrotekhnolohichnyy universytet»*, 121, 191-196. (in Ukrainian)
7. Yakovenko V. P. (2013). Rynok sil's'kohospodars'koyi tekhniky: problemy stanovlennya. Kyiv: NNTs "Instytut ahrarnoyi ekonomiky". (in Ukrainian)

-
8. Yaroslavs'kyy O. (2012). Tekhnichne zabezpechennya sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv. Problemy ta mozhyvi shlyakhy yikh vyrishennya. *Proekt "Ahrarna polityka dlya lyuds'koho rozvytku"*, 12. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 09.03.2016 р.